

Kara Rapor 2022: Türkiye'nin Tüm İlleri Kirli Hava Soluyor!

- 15 sağlık, çevre ve iklim örgütünün oluşturduğu Temiz Hava Hakkı Platformu'nun (THHP) hazırladığı, Türkiye'de hava kalitesinin karnesi niteliğindeki Kara Rapor'un beşincisi yayınlandı.
- Rapora göre, 2021'de İstanbul'da 4 bin 848, Ankara'da 2 bin 853, Türkiye genelinde ise en az 42 bin kişi hava kirliliğine bağlı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirdi.
- Türkiye'de, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) standartlarına göre havası temiz şehir yok.
- Havası en kirli beş kent ise sırasıyla Batman, Iğdır, Ağrı, Şırnak ve Malatya.
- Hakkari'de DSÖ standartlarına göre, partikül madde kirliliği yok denecek kadar azken, il kükürt dioksit açısından çok kirli bir hava soluyor.
- Depremden etkilenen kentlerde hava kirliliği, enkaz tozu ve ısınma için açıkta ateş yakılması gibi nedenlerle ulusal limitlerin 2.5 katına, DSÖ kılavuz değerlerinin ise 7.5 katına çıktı.
- Rapor, kanser, kalp-damar, KOAH gibi hastalıklara yol açan hava kirliliğinin ruh sağlığı ve uyku düzenini de olumsuz etkilediğini ortaya koydu.
- THHP, hava kirliliği için yasal limitlerin DSÖ kılavuzlarıyla uyumlu hale getirilmesi, hava kalitesinin düzenli ve sistematik olarak izlenmesi ve fosil yakıtlardan vazgeçilmesi için çağrıda bulundu.

Hava kirliliğinin insan sağlığına etkileri üzerine çalışmalar yürüten, 15 sağlık, çevre ve iklim örgütünün oluşturduğu Temiz Hava Hakkı Platformu (THHP), Kara Rapor 2022'yi yayınladı. 2016 yılından beri Türkiye genelinde, yıl bazında hava kalitesi verilerini, mevzuat, politika ve uygulamalarını inceleyen Kara Rapor'un beşincisi de hava kirliliğiyle ilgili sorunları ortaya koyup somut çözüm önerileri getiriyor.

Temiz Hava Hakkı Platformu Koordinatörü Deniz Gümüşel, raporla ilgili olarak şunları söyledi: "Türkiye'de 360 istasyonlu oldukça geniş bir izleme ağı bulunmasına rağmen bu istasyonlarda düzenli ölçüm yapılmıyor. 2021 yılında Türkiye'de en yaygın olarak izlenen hava kirletici parametre PM10 için bile, sadece 34 ilin kirlilik durumunu biliyoruz. Bazı kirletici parametreler için ise izleme altyapısı henüz tüm nüfusu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmadı. Kanserojen ve hava kirliliğine bağlı ölümlerin ana nedeni olan ince partikül madde PM 2.5, sadece 62 istasyonda yeterince ölçülebildi. Bu kısıtlı veriye göre, Türkiye'de Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) sınır değer olarak belirlediği PM 2.5 yoğunluğunun tam dört katı kirli hava soluyoruz."

Depremden etkilenen kentlerde de hava kirliliğinin arttığına dikkat çeken Gümüşel, sözlerini şöyle sürdürdü: "Kahramanmaraş'ta hava kalitesi deprem sürecinden çok etkilendi. İldeki dört istasyondan sadece birinden veri alınabiliyor. Elimizdeki verilere göre, ildeki partikül madde yoğunluğu ortalama 100 mikrogram/metreküp, yani ulusal yasal sınırın 2.5 katı, DSÖ kılavuz değerinin ise 7.5 katı. Bu kirlilik maalesef büyük miktarda enkazlardan kalkan toz ve halkın ısınmak için açıkta yaktığı ateşten kaynaklanıyor. Buna bir de asbest riski eklendiğinde bölgede hava kirliliği nedeniyle ciddi bir halk sağlığı sorunu yaşandığını ya da yaşanacağını söylemek mümkün. Hatay İskenderun'da ise partikül madde kirliliği son 40 gündür metreküpte 200 mikrogram. İlk 10 gün limandaki yangın nedeniyle kirlilik vardı; şu an devam eden kirliliğin nedeni, yetkililerce araştırılmalı ve acil önlem alınmalı. Bölgedeki hekimler şimdiden solunum yolu hastalıklarında artış olduğunu belirtiyor. Adıyaman ve

Hatay merkezde de hava kalitesi istasyonlarından düzenli veri alınamıyor. Oysa bu tür afetler sonrası hava kalitesinin izlenmesi, gerekli önlemlerin alınması açısından hayati öneme sahip.”

Hava kirliliğinin bir halk sağlığı sorunu olduğunun altının çizildiği Kara Rapor 2022’ye göre, Türkiye genelinde 2021 yılında hava kirliliği nedeniyle hayatını kaybeden kişi sayısı en az 42 bin 67. Aynı yıl İstanbul’da 4 bin 848, Ankara’da 2 bin 853, Bursa’da 2 bin 223 ve İzmir’de de bin 731 kişi yaşamını hava kirliliğine bağlı hastalıklar nedeniyle yitirdi. Ölüm nedenleri arasında hava kirliliğinin yüzdelik payının en yüksek olduğu iller ise Iğdır, Karaman ve Batman. 2021’de Batman’da her 100 ölümden 31’i, Iğdır ve Karaman’da ise her 100 ölümden 28’i hava kirliliği nedeniyle medyana geldi.

EN KİRLİ İLLER: BATMAN, İĞDIR, AĞRI, ŞIRNAK VE MALATYA

Havayı kirleten en önemli maddelerden partikül madde PM10 değerlerine bakıldığında, 2021’de en kirli havayı soluyan ilk beş il sırasıyla, Batman, Iğdır, Ağrı, Şırnak ve Malatya oldu. Bu illerde yıllık ortalamalar, Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) partikül madde PM10 için belirlediği 15 µg/m³ olan kılavuz değer 5-8 katıydı. 200 günden fazla günde ise PM10 için yönetmelikte belirlenen 40 µg/m³ ulusal limit değerinin üstünde hava kirliliği ölçüldü.

Batman’da 2021 yılındaki hava kirliliği, DSÖ’nün kılavuz değerinin yedi katından fazlaydı. Ulusal mevzuattaki yıllık ortalamasının ise yaklaşık üç katıydı. Şehirde yaşayanlar, tam 326 gün boyunca kirli havaya maruz kaldı. 2019 yılında yayınlanan Batman Temiz Hava Eylem Planı’na göre, hava kirliliğinin ana nedeni, il merkezinde bulunan petrol rafinerisi. Böyle bir tespit olmasına karşın 2020-2024 yıllarını kapsayan planda, rafineriye yönelik önlemlerden bahsedilmiyor.

Iğdır son altı yıldır, en kirli iller arasında en üst sıralarda. Konutlarda yakılan kömürün yol açtığı hava kirliliğine ek olarak bir diğer önemli kirlilik nedeni, ilin üç ülkeye sınırı olmasından kaynaklanan yoğun uluslararası karayolu trafiği ve mal taşımacılığı. Iğdır’ın yanı sıra Kahramanmaraş da son beş yılda yayınlanan Kara Raporlar’da, en kirli iller sıralamasında her yıl listede.

Hakkari ise DSÖ standartlarına göre PM10 kirliliği olmayan tek il. Ancak Hakkari’de kükürt dioksit açısından çok kirli bir hava soluyor.

ÜÇ BÜYÜK ŞEHİR ALARM VERİYOR

İstanbul ve Ankara’da ise özellikle ısınma için kömür yakılan, yapılaşmanın ve trafiğin yoğun olduğu ilçelerde hava kirliliği ürkütücü boyutlarda.

Sarıyer Kumköy hariç, İstanbul nüfusunun neredeyse tamamı DSÖ’ye göre sağlıklı hava soluyor. Sultangazi, Esenyurt ve Mecidiyeköy yeterli ölçüm yapılan istasyonlar arasında en kirli bölgeleri işaret ediyor.

Ankaralılar (kentteki toplam 18 mevcut istasyondan yeterince veri alınabilen altı istasyona bakıldığında) da yıllık ortalamada, ulusal limit değer üzerinde kanserojen partikül madde soluyor. Siteler’den alınan veriler, Ankara genelinde en kirli havayı soluyan bölgenin bu semt olduğunu gösteriyor.

İzmir’de yeterince ve sağlıklı izleme yapılamamasına karşın, var olan veriler üzerinden ulaşılan sonuç, kent genelinde sağlıklı bir havanın solunmakta olduğu ve hava kalitesi izlemesinin hızlı biçimde iyileştirilmesi gerektiği.

HAVA KİRLİLİĞİ ÖLÜM SEBEPLERİNDE BEŞİNCİ SIRADA

Türkiye genelinde tüm yaşlar için ölüme ve sakatlığa yol açan ilk 10 risk arasında hava kirliliği 2009 yılında altıncı sıradayken, 2019 yılında beşinci sıraya yükseldi.

Halk sağlığı uzmanı Prof. Dr. Çiğdem Çağlayan şöyle dedi: “Dünya Sağlık Örgütü, hava kirliliğinin dünya genelinde her dakika 13 insanın ölümüne yol açtığını vurguluyor. Türkiye’de ölüme yol açan riskler içinde hava kirliliği, tütün, aşırı kilo, yüksek tansiyon ve yüksek kan şekerinin ardından beşinci sırada. Ülkemizde hava kirliliğine bağlı ölümlere sebep olan en önemli beş sorun ise kalp-damar hastalıkları, kronik solunum hastalıkları, kanser türleri, diyabet ve kronik böbrek yetmezliği, solunum yolu enfeksiyonları ve tüberküloz yer alıyor. Hava kirliliği aynı zamanda anne ve yenidoğan ölümlerine de neden olabiliyor. Nitekim yaptığımız çalışmalar, sadece 2021 yılında Türkiye’de hava kirliliği nedeniyle 42 binden fazla kişinin hayatını kaybettiğini gösterdi.”

HAVA KİRLİLİĞİ RUH SAĞLIĞINI VE UYKU DÜZENİNİ DE ETKİLİYOR

Hava kirliliği, ruhsal hastalık riskinde artışa, mevcut ruhsal hastalıklarda kötüleşmeye, psikiyatrik nedenlerle hastane başvurularında ve yatışlarında yükselişe neden oluyor. İntihar düşüncesi ve eylemiyle de ilişkisi söz konusu. Ayrıca beyin gelişimine olumsuz etkileri olduğuna ve sinir hücrelerinin hasarına yol açtığına dair de bilimsel kanıtlar var. Bu etkiler yoluyla sebep olduğu psikososyal zorluklarla önemli bir halk sağlığı sorunu. En olumsuz şekilde etkilenen toplumsal gruplar ise hava kirliliğine, çevresel faktörlere ve mesleki tehlikelere maruz kalan yoksul ve yoksun nüfuslar. Bununla birlikte raporda, hava kirliliğinin çabuk öfkelenmeye ve keyif alamamaya yol açtığı, açık hava aktivitelerinde azalmaya sebep olduğuna, hava kirliliğinin yol açtığı stresin kas-iskelet sisteminde ağrı gibi bedensel belirtilere, yorgunluğa ve uyku bozukluklarına yol açabileceğine de vurgu yapılıyor.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE HAVA KİRLİLİĞİ: MADALYONUN İKİ YÜZÜ

Hava kirliliği ve iklim değişikliği sorunları birbiri ile yakından ilgili. Her ikisinin de ana nedeni fosil yakıtlar. Bu nedenle, düşük karbon emisyonu hedefleyen politikaların küresel düzeyde ve sistematik uygulanması, aynı zamanda hava kalitesinin iyileştirilmesini de sağlar.

Öte yandan, iklim değişikliği ile şiddetlenen, sayıca ve sürece artış gösteren doğal yangınlar da özellikle yol açtıkları partikül madde kirliliği ile hava kalitesini hem yerel hem küresel düzeyde olumsuz etkiliyor. Türkiye, 2021 yılında Akdeniz havzasındaki doğal yangınlardan ve buna bağlı hava kirliliğinden en çok etkilenen ülke oldu. Örneğin Antalya Manavgat’ta yaşanan yangınlar sonrası PM10 konsantrasyonlarında yüzde 67’lik bir artış gözlemlendi.

Halk sağlığı uzmanı Prof. Dr. Gamze Varol, “21. yüzyıl içerisinde sıcak hava dalgalarının sıklığında, yoğunluğunda, süresinde ve buna bağlı olarak orman yangınlarında beklenen artış, hava kalitesini kötüleştirerek insan sağlığına ve ekosistemlere zarar verme riski taşıyor. Doğal yangın dumanı, gazlardan ve çok küçük partikül maddelerden (özellikle PM2,5) oluşan kompleks, dinamik bir karışımdır ve insandaki solunum sistemini ağır şekilde tahriş edebilir” yorumunu yaptı.

KÖMÜRLÜ TERMİK SANTRALLER KAPATILIRSA 102 BİN HAYAT KURTULACAK

Sağlık ve Çevre Birliği HEAL’in Temiz Hava Hakkı Platformu ile yürüttüğü son çalışmaya göre, Türkiye’de işletmedeki kömürlü termik santraller aşamalı olarak 2030 yılına kadar kapatılırsa, toplamda atmosfere 843 bin ton partikül madde, 8 milyon 128 bin ton azot dioksit, 9 milyon 671 bin ton kükürt dioksit ve 293 ton cıva salınması engellenmiş olacak. Bu sayede 102 bin ölüm ve 194 milyar euroluk sağlık maliyeti engellenebilir. 2030’a kadar kömürlü termik santrallerin kapatılması,

en çok İzmir-Manisa, Adana-Osmaniye-Kahramanmaraş üçgeni, Kütahya ve çevresi, Çanakkale, Muğla ve Zonguldak'taki hava kirliliğini azaltacak.

THHP'DEN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

THHP, Kara Rapor 2022'de, Türkiye'de hava kirliliğinin ve buna bağlı erken ölüm ve sağlık sorunlarının azaltılması için şu önerilerde bulunuyor:

- Türkiye'nin hava kalitesi mevzuatındaki standartlar, DSÖ'nün kılavuz değerlerinin çok üstünde. Halk sağlığı için kirletici limit değerleri bu kılavuz değerlere indirilmeli. PM 2.5 için de ulusal limit değer, DSÖ kılavuz değerine göre bir an önce belirlenmeli ve yürürlüğe konmalı.
- Hava kalitesi izleme ağı tüm nüfusu ve ana kirletici kaynakları kapsayacak şekilde genişletilmeli, veri alımı kalitesi artırılmalı, sürekliliği sağlanmalı.
- Çevre mevzuatı ve sektörel yasal düzenlemeler ile sektörel politika belgeleri sağlık etki değerlendirmesine tabi tutulmalı. Tüm yatırımlar proje ve izin süreçlerinde çevresel etki değerlendirmesi ile eşgüdüm içerisinde sağlık etki değerlendirmesine tabi tutulmalı.
- Başta kömür olmak üzere, fosil yakıtlara verilen teşvikler kaldırılmalı.
- Hava kirliliğinin önlenmesi ve halk sağlığının iyileştirilmesi, iklim değişikliği politikalarının önemli yan faydaları olarak tanımlanmalı, bu üç alan ortak bir perspektifle eşgüdümlü olarak ele alınmalı.

Raporun tamamına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Medya iletişimi için: ATENA İletişim

Leyla Karakoç 533 212 46 34 - Yeşim Kasap 532 466 01 14

Temiz Hava Hakkı Platformu Hakkında:

Temiz Hava Hakkı Platformu (THHP) sağlık, doğa koruma ve iklim alanlarında çalışan 15 sivil toplum kuruluşu ve meslek örgütünün bir araya gelmesiyle 2015 yılında çalışmalarına başlamıştır. Platformun amacı, başta enerji ve sanayi kaynaklı çevresel kirleticilere bağlı olarak ortaya çıkan hava kirliliğinin azaltılması, halk sağlığının korunması ve temiz hava hakkının savunulması için çalışmalar yapmaktır.

Platform Bileşenleri

Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe), Çevre için Hekimler Derneği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF Türkiye), Greenpeace Akdeniz, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER), İklim için 350 Derneği, İş ve Meslek Hastalıkları Uzmanları Derneği (İMUD), Pratisyen Hekimlik Derneği, Sağlık ve Çevre Birliği (HEAL), Türk Nöroloji Derneği, Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği (TÜSAD), Türk Tabipleri Birliği (TTB), Yeşil Barış Hukuk Derneği, Yeşil Düşünce Derneği, Yuva Derneği.

